

Suo men Akatemian kielilautakunnan tiedonantoja.

Oleellinen — oleellinen.

Selvittääkseen synonyymisen sanaparin *olennainen* — *oleellinen* suhteita kielilautakunta pyysi maisteri Jouko VESIKANSAA tutkimaan asiaa. Hänen alustuksensa on seuraava:

Yleiskielessämme on sanapari *olennainen* ~ *oleellinen*, jotka kumpikin merkitsevät jollekin oliolle tai asialle hyvin ominaista tai tärkeää (synonyymien luonteisia adjektiiveja: luonteenomainen, elimellinen, konstitutiivinen, pääsiallinen, huomattava, tähdellinen, tärkeä). Niinpä puhutaan asian olennaisista ominaisuuksista ja tunnusmerkeistä, jonkin olennaisimmasta puolesta ja esim. oloissa tapahtuneesta olennaisesta muutoksesta tai parannuksesta, mutta yhtä hyvin voi tällaisissa ilmauksissa olla attribuuttina *oleellinen*. Samoin on laita adjektiivien substantiivisen käytön (esim.: erottaa olennainen epäolennaisesta tai oleellinen epäoleellisesta) ja niistä johdettujen adverbien (esim.: kuuluu johonkin olennaisesti — oleellisesti samanlaiset).

Saarimaa (Kielenopas, s. 73, 316) asettaa sanaparista etusijaan *olennaisen*, koska se on »johtonsa puolesta selvempi». Vrt. *näennäinen*, *satunnainen*, *sovinnainen*, *synnynnäinen*, *teennäinen*, *totunnai-*

nen. *Oleellisen* edellyttämää kantasanaa *ole* ei ole kielessämme, mutta analogisena muotona sille on tukea sellaisista *e*-loppuisten substantiivien johdannaisista kuin *aiheellinen*, *perusteellinen*, *virheellinen*. Myös Teppo (Viisi jyvää, S. Sosialidemokraatti, 22. 3. 49, s. 7) on sitä mieltä, että »*oleellinen* joutaa hiljakseen väistyä». Kettunen (Hyvää vapaata suomea, s. 67) puolestaan pitää sekä *olennaista* että *oleellista* hyväksyttävänä, jälkimmäinen kun on jo kielessä vakiintunut.

Nykysuomen sanakirjan kokoelmissa on *olennaisesta* ja sen adverbijohdannaisesta yhteensä 144 poimintoa, *oleellisesta* ja sen adverbijohdannaisesta 71. Huomattavaa kuitenkin on, että jälkimmäisiä käyttävät niinkin arvovaltaiset kynäniekat kuin Leino (Tarkoitan tuota tunnettua varatuomari-leimaa, joka on yhtä oleellinen Suomen pääkaupungille kuin upseerileima Pietarille), Sillanpää (taistelun oleellisia pääkohtia; Sodan »tuloksista» iloitseminen — — on oleellisesti samaa kuin muinaisten kansojen uhrijuhlamenot) ja Raf. Koskimies (sanan oleellisessa merkityksessä). Sanakirjoihimme ko. sanapari ilmaantuu yhtäaikaisesti Ferd. Ahlmanin (1865) kääntäessä *väsentlig*-sanana »olennainen, oleellinen, järkinäinen, varsinainen, taki-

tilainen, melkeä, pää-asiallinen'. Hänellä on myös esimerkit: väsendtliga egen-skaper 'olennaiset l. oleelliset — omaisuudet', en väsendtlig skilnad 'oleellinen l. olollinen — eroitus' ja i väsendtlig mon 'oleellisesti, järkinäisesti, pää-asiallisesti, oleellisella l. olennaisella l. järkinäisellä tavalla'. Lönnrotilla on hakusanoina sekä *olennainen* että *oleellinen*, molemmat käännettyinä sanalla 'väsendtlig'. Hän mainitsee myös substantiivin *ole* 'väsen', mutta se lienee Lönnrotin itsensä sepittämä.

Juuri käytön vakiintuneisuuden vuoksi haluankin yhtyä Kettuseen siinä, että *oleelliselle* suotaisiin elinoikeus kaksois-sisarensa *olennaisen* ohella, joskin tätä johdon puolesta on pidettävä parempana. Äänteellinen kauneus, johon Saarimaa viittaa, on makuasia; *oleellinen* on mielestäni sen sijaan *olennaista* helpompi lausua.

Kielilautakunta käsitteli asiaa 5. 11. 49 ja katsoi, että *olennainen* selvemmän johtonsa ja sellaisten paralleelien kuin *satunnainen*, *näennäinen*, *synnynnäinen* takia on asetettava etusijaan, silti leimaamatta *oleellistakaan* huonoksi.

Laatulukujen lyhennykset.

Kouluhallituksen tiedustelun johdosta kielilautakunta otti kokouksessaan 19. 9. 49 käsiteltäväksi laatulukujen lyhennykset. Valtioneuvosto oli kehottanut kouluhallitusta huolehtimaan siitä, että oppikirjoissa noudatettaisiin yhtenäisiä lyhennyksimerkintöjä; kauppa- ja teollisuusministeriön tarkastamissa oppikirjoissa on noudatettu standardisoimislautakunnan suosituksia, jotka eräissä suhteissa poikkeavat maassa muuten käytännössä olevista, ja kouluhallitus halusi kuulla kielilautakunnan mielipitteen näistä lyhennyksistä. Standardisoimislautakunnan suositus poikkeaa yleisestä käytännöstä esim. siinä suhteessa, että kaikki

laatulukujen lyhennykset eivätkä vain metriset ja mk ja p ovat pisteettömiä. Kielilautakunta piti mahdollisena tässä omaksua saman kannan.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielivaliokunta suositti aikanaan senttimetrin (senttilitran jne.) lyhennykseksi sm (sl jne.), yleisesti käytännössä olleiden lyhennysten cm, cl jne. rinnalle. Kielilautakunta katsoi nyt puolestaan, että kansainväliset lyhennykset cm jne., tuttuina ja suomalaisellekin hyvin käsitettävänä, oli asetettava etusijaan, jolloin lyhennykset sm jne. käyvät tarpeettomiksi. Sen sijaan kielilautakunta oli sitä mieltä, että on mitä epäsuotavinta yrittää kansainvälisyyden nimessä tyrkyttää sellaisia meikäläisille käsittämättömiä lyhennyksiä kuin h (tunti), ft (jalka), in (tuuma) kansa- ja oppikoulujemme käyttöön. Sen sijaan, että se aiheuttaisi työn säästöä, se kielilautakunnan käsityksen mukaan tulisi aiheuttamaan suurta epävarmuutta ja hämminkiä, esim. juuri kansakoululasten laskutehtäviin ulotettuna. Tämän vuoksi kielilautakunta ehdotti, että tunnin lyhennyksenä säilytettäisiin t, jalan ja tuuman " — meillä sekä kouluissa että käytännöllisessä elämässä täysin vakiintuneet lyhennykset. Tonnin lyhennyksenä olisi tällöin sopivinta käyttää merkintää tn SKS:n kielivaliokunnan ehdotuksen mukaisesti eikä t. Standardisoimislautakunnan ehdottamat lyhennykset h, ft, in sopisi kyllä oppikirjoissa mainita, mutta varsinaiseen käyttöön niitä ei saata suosittaa. Lautakunta ei katsonut sen, että ' ja " tarkoittavat sekä pituus- että kulmamittoja, tuottavan hankaluutta. Yhteydestä ilmenee aina mitan laatu — ja esittäähän standardisoimislautakuntakin minuutin lyhennykseksi sekä min että m, vaikka jälkimmäinen on metrin lyhennys. Neliö- ja kuutiojalan ja -tuuman merkkinä saatetaisiin kyllä käyttää lyhennyksiä ft², in², ft³, in³, sillä ne ovat siksi spesiaalisia,

ettei niiden outous tuota samaa hankautta kuin pituusmittojen. Samoin sopii kilovattitunnin lyhennyksenä käyttää kWh, huolimatta tunnin lyhennyksestä t.

Kielilautakunta esitti tärkeimmille mittayksiköille seuraavia lyhennysmerkkejä:

Pituusmitat: pnk km hm dkm m dm
cm mm ' (kansainv. ft) "
(kansainv. in)

Pintamitat: pnk² jne. ha a
ft² in²

Kuutiomitat: pnk³ jne.
ft³ in³

Astiamitat: hl dkl l dl cl ml

Painomitat: tn (kansainv. t) dtn
(= snt) ctn (= lv) kg hg
dkg g dg cg mg

Aikamitat: v kk vrk t (kansainv. h)
min (tai m) s

Kulma- ja kaarimitat: ' "

Kappalemitat: pk r krj ark kpl tus krs
tlt

Pikkutietoja.

Prof. Jouko Vuorinen oli tiedustellut näppärämpää vastinetta termille *kasvinravintoaine*. Ehdotettiin sanaa **ravinne**.

Nobel-Standardin tiedustelun pohjalta ehdotettiin *public relation* -termin suomalaiseksi vastineeksi sanaa **yleisösuhde** (tarpeen mukaan monikossa: yhtiön yleisösuhteet). Termillä tarkoitetaan yh-

tiön henkilökunnan jäsenten ja yleisön keskinäisessä kosketuksessa oloa.

Suositettiin asua **Helsingin — Turun rautatie** pro *Helsinki — Turku rautatie*.

Lastenelokuva 'lapsille tarkoitettu elokuva' — **lapsielokuva** 'sellainen, jossa lapsi on huomattavan osan esittäjänä'.

Kun on syntynyt keskustelua Keuruun pitäjän nimen perusmuodosta (*Keuru* vai *Keuruu*), päätettiin suosittaa asua **Keuruu**, joka nyt on virallinen nimen muoto ja johon kehitys epäilemättä vie, vaikka *Keuru*-asuakin vielä käytetään. Samalla katsottiin, että **keuruulainen** on niinkään suositeltava muoto ja että huolimatta perusmuodosta *Keuruu* olisi sallittava paikkakunnallisessa käytössä esiintyvä partitiivi *Keurutta* ja säilytettävä järvennimenä **Keuruselkä**.

Suositettiin asua **vihervarpunen** pro *viheriävarpunen*.

Asuja *organoida*, *rationoida* ei suositettu, vaan kannatettiin pitempiä **organisoida**, **rationalisoida** tai **rationaalistaa**.

Leivälle voin asemesta tai lisäksi siveltävä tuote: **tahna**.

Kansainvälinen kauppamuoto, jossa A antaa B:lle, B C:lle, on nimeltään *triangelivaihto*. Suositettiin sanaa **kolmiovaihto**.

Termejä *ylipainos* ja *eripainos* on käytetty sekaisin ja vaihtelevissa merkityksissä. Päätettiin suosittaa seuraavaa käytäntöä: **ylipainos** 'lisäpainos koko teoksesta (myös esim. jos tittelisivua muutetaan)'; **eripainos** 'lisäpainos teoksen osasta'.